

Katalog preparátů sbírky rozsivek J. Bílého uložené v Moravském zemském muzeu

Diatom Collection of J. Bílý deposited in Moravian Museum, Brno – catalogue of preparation slides

Olga S k á c e l o v á & Jitka K o n e č n á

Moravské zemské muzeum, Zelný trh 6, CZ-659 47 Brno

Abstract

A list of more than 8 thousand diatom slides from the inheritance of Julius Bílý now on deposit in the Moravian Museum is presented on the attached CD-ROM. J. Bílý (1895-1970), famous Czech diatomologist, is the author of many detailed floristic studies particularly from Moravian saline habitats, but also from other habitats and regions. Searching is possible according to localities, biotopes, regions or taxa named by Bílý on labels. Slides can be loaned to interested scientists. The diatom collection, thanks to the cataloguing, can be used for 1) the study of various types of biotopes, 2) the comparison of the past and present diatom flora, 3) the study of historical changes in countryside, 4) the taxonomical and phytogeographical studies.

Úvod

Sbírka rozsivkových preparátů J. Bílého (1895-1970) uložená v hydrobiologické laboratoři Moravského zemského muzea v Brně obsahuje 8777 preparátů. Materiál pochází jak z vlastních sběrů Bílého, tak ze vzorků předaných jinými algology. Katalog preparátů byl vytvořen pro účely orientace ve sbírce – vyhledávání preparátů podle lokality, typu biotopu, event. druhu.

Osobnost a dílo J. Bílého (1895 –1970)

J. Bílý působil po většinu života jako učitel na dívčí škole ve Šlapanicích u Brna. Původní zaměření na botaniku vyšších rostlin ze zdravotních důvodů záhy opustil. Za částku získanou prodejem vlastního herbáře Zemskému muzeu v Brně zakoupil mikroskop a začal se plně věnovat algologickému studiu.

První Příspěvek ku květeně moravských rozsivek vydal ve Sborníku přírodovědeckého klubu v Brně již v roce 1925. Následovala řada floristických prací o rozsivkách Moravy (Bílý 1926, 1926a, 1927, 1929, 1932, 1944/45), Slovenska (Bílý 1934, 1941, BÍLÝ et al. 1952, BÍLÝ & MARVAN 1959) a Čech

(BÍLÝ 1950). Zajímal se především o jihomoravská slaniska, která dodnes patří k diatomologicky nejlépe prozkoumaným územím České republiky (BÍLÝ 1926, 1927, 1929, SKÁCELOVÁ & MARVAN 1991). Jeden příspěvek je věnován tropickým rozsivkám nalezeným v akváriích a sklenicích (BÍLÝ 1950a). Ze svých bohatých sběrů stačil Bílý zpracovat dva větší celky, rozsivkovou flóru lokality „Věčný déšť“ v Tatranském národním parku (BÍLÝ & MARVAN 1959) a z přírodní rezervace Řežabinec u Ražic v jižních Čechách (BÍLÝ 1964). Dva příspěvky v časopise *Preslia* jsou věnovány popisu nových druhů rozsivek (BÍLÝ & MARVAN 1959, 1962).

J. Bílý, nestor českých diatomologů, dodnes patří k nejvýznamnějším osobnostem moravské algologie.

Biotoxy, oblasti a lokality dokumentované v preparátech J. Bílého

Spolu s R. Dvořákem (1876-1945) z Mohelna a F. Nováčkem (1897-1944), občanským povoláním rovněž učitel, patří J. Bílý k algologům, kteří se s mimořádnou precizností věnovali prosbírání rozmanitých stanovišť a mikrobiotopů a své sběry doprovázeli detailními popisy.

V popiskách, kterými J. Bílý označil preparáty, jsou uvedena tato stanoviště, event. mikrobiotoxy: studánky, prameny, stružky, potoky (bystřiny, řeky), nádrže, rybníky, jezera, moře, ledovce, rašeliny (rašeliniště, jámy po těžbě), tůň, slaniska, pastviska (vč. husích pastvisk), močály, příkopy, zaplavené louky, pole (brázdy), kaluže, drenáže, vlhké skály (zdi, trámy), kašny, čistírna odpadních vod, akvária, bazény ve sklenicích, napajedla (hrnce, kádě), šlér, tégl, diatomit, plankton (rybník, přehrada, jezero, moře, potoky).

Oblasti jsou v databázi označeny buď v širším slova smyslu nebo jako jednotlivé geografické celky:

Jižní Morava, Jihozápadní Morava, Jihovýchodní Morava, Střední Morava, Severní Morava; Brno a okolí, Moravský kras, Českomoravská vrchovina, Jeseníky, Kralický Sněžník, Beskydy, Bílé Karpaty;

Jižní Čechy, Západní Čechy, Střední Čechy, Severní Čechy; Šumava, Krušné hory, Lužické hory, Jizerské hory, Krkonoše, Broumovsko;

Slovensko, Západní Slovensko, východní Slovensko; Malá Fatra, Muráňská planina, Oravská Magura, Slánské pohoří, Slovenský Ráj, Tatry, Vihorlat ;

Evropa: Bulharsko, Francie, Maďarsko, Německo, Holandsko, Itálie, Island, Jugoslávie, Norsko, Rakousko, Rusko, Skotsko, Švýcarsko; Baltské moře, Jaderské moře;

mimo Evropu: Kavkaz; Austrálie, Egypt, Haiti, Kuba, Sumatra, USA.

Položka „lokality“ v katalogu je opsána z etikety preparátu a kromě místa sběru zahrnuje i mikrobiotop, pokud byl označen. V případě, že jsou na preparátech k lokalitám uvedena čísla (např. Island 308, VT 125), byla přepsána do databáze, i když k nim nemáme bližší údaje ani sběratele (není vyloučeno, že

budou nalezena při pročitání terénních deníků badatelů, kteří předávali J. Bílému materiál).

Postup při práci s databází

Po spuštění souboru „Databáze“ z disku CD (© J.Kacetyl 2005) se objeví kompletní seznam preparátů sbírky, seřazený podle čísel krabic a pořadových čísel preparátů.

Ze seznamu lze vytřídit položky podle Lokality (F5), Biotopu (F6), Oblasti (F7) a Druhu (F8).

V případě, že je třeba vybrané položky katalogu zkopírovat nebo vytisknout, označíme je tahem myši při zmáčknutém levém tlačítku a kombinací CTR-C zkopírujeme do schránky a přeneseme do jakéhokoliv textového editoru.

Využití sbírky a katalogu preparátů:

- pro studium různých typů biotopů
- pro poznání sukcese na různých lokalitách (srovnání se současným stavem)
- pro studium historických změn v krajině
- pro studium jednotlivých taxonů (v katalogu jsou uvedeny pouze taxony zapsané na štítcích preparátů; další floristické údaje lze dohledat v prodromech (LHOTSKÝ & ROSA 1955, LHOTSKÝ, ROSA & HINDÁK 1974) a jednotlivých publikacích J. Bílého
- pro fytogeografické studie

Literatura

- BÍLÝ, J. (1925): Příspěvek ku květeně moravských rozsivek. – Sborník Přírodov. klubu v Brně 8: 122-135.
- BÍLÝ, J. (1926): Druhý příspěvek ku poznání květeny moravských rozsivek. – Ibid. 9: 83-96.
- BÍLÝ, J. (1926a): Dva pozoruhodné nálezy rozsivek. – Věda přírodní 7: 7-9.
- BÍLÝ, J. (1927): Nové moravské halofilní rozsivky. – Ibid. 8: 60-63.
- BÍLÝ, J. (1929): Třetí příspěvek ku poznání květeny moravských rozsivek. – Sborník Přírodov. klubu v Brně 12: 1-32.
- BÍLÝ, J. (1932): Nové nebo méně známé moravské rozsivky I. – Ibid. 15: 16-20.
- BÍLÝ, J. (1934): Píšťanské rozsivky. Additamentum ad floram Bacillarierum in thermis Píšťany crescentium. – Práce Moravské přírodov. společnosti, Brno, spis 1, 9: 1 – 7.
- BÍLÝ, J. (1941): Příspěvek ku poznání květeny Vysokých Tater. – Ibid., spis 2, 13: 1 – 12.
- BÍLÝ, J. (1944/45): Nové nebo méně známé moravské rozsivky II. – Ibid. 26: 20-29. BÍLÝ, J. (1950): Algologické noviny z Krkonoš. – Čs. botanické listy 3: 78-80.
- BÍLÝ, J. (1950a): Tropicke rozsivky u nás. – Čs. bot. listy 2: 131-132.
- BÍLÝ, J., HANUŠKA, L. & WINKLER, O. (1952): Hydrobiológia Hnilca a Hornádu. – SAVU, Bratislava.

- BÍLÝ, J. & MARVAN, P. (1959): Rozsivky „Věčného deště“ pod Stalinovým štítem ve Vysokých Tatrách. – Sborník prác o Tatran. nár. parku, Martin – Tatr. Lomnica 3: 57 – 73.
- BÍLÝ, J. & MARVAN, P. (1959): *Achnanthes catenata* n. sp. – Preslia 31: 34 – 35.
- BÍLÝ, J. & MARVAN, P. (1962): *Eunotia ruzicka* spec. nova. – Preslia 34: 293.
- BÍLÝ, J. (1964): Řasy státní přírodní rezervace Řežabinec u Ražic: rozsivky (Bacillariophyceae). – Sborník Jihočeského muzea, Přírodní vědy 4: 77 – 105.
- LHOTSKÝ, O. & MARVAN, P. (1956): Julius Bílý šedesátníkem. – Preslia 28: 102 – 103.
- LHOTSKÝ, O. & MARVAN, P. (1971): Zemřel Julius Bílý – nestor československých algologů 2.11.1895 – 14.1.1970. – Preslia 43: 274 – 275.
- LHOTSKÝ, O. & ROSA, K. (1955): Soupis Moravskoslezských sinic a řas. – Československá akademie věd, Praha, s. 260.
- LHOTSKÝ, O., ROSA, K. & HINDÁK, F. (1974): Súpis siníc a rias Slovenska. – Slovenská akadémia vied, Bratislava, s. 202.
- SKÁCELOVÁ, O. (1994): Algal collections in the Moravian Museum, Brno. – Biologia 49: 621 – 622.
- SKÁCELOVÁ, O. & MARVAN, P. (1991): A Comparative Study of the Past and Present Diatom Flora of South-Moravian Saline Habitats. Eine Vergleichungsstudie der Kieselalgeflora der Vergangenheit und Gegenwart in der Südmährischen Salzgebieten. - Acta Mus. Moraviae, Sci. Nat. 76: 133-143.